XX skyrius

Teisminės valdžios konstituciniai pagrindai

prof. dr. Darijus Beinoravičius
dr. Indrė Pukanasytė-Biekšė
prof. dr. Milda Vainiutė

XX SKYRIAUS TURINYS

1. Teismo ir teisminės valdžios konstitucinė samprata ir funkcijos 559
2. Teisminė valdžia kaip visavertė valdžia 562
3. Lietuvos Respublikos teismų sistemos 563
4. Teisėjų teisinis statusas 566
5. Teisminės valdžios savivalda ir santykiai su kitomis valdžiomis 578

1. Teismo ir teisminės valdžios konstitucinė samprata ir funkcijos

Teismai ir jų sistema yra vienas iš valstybės atributų. Kita vertus, iki pat XVIII a. pabaigos nebuvo net minties, kad teismai galėtų tapti atskira valstybės valdžios dalimi. Teisminės valdžios atsiradimas siejamas su valdžių padalijimo teorija, kurią pradėjo plėtoti J. Locke'as ir Ch. Montesquieu. Būtent pastarojo veikale „Apie įstatymų dvasią" pagrindžiama valstybės valdžios padalijimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę samprata. Valdžių padalijimo principas buvo įkūnytas jau pirmosiose rašytinėse konstitucijose: 1787 m. JAV Konstitucijoje įtvirtinta valdžios organizacija buvo grindžiama valdžių padalijimo teorija. Šiuo metu teisminės valdžios buvimas ir jos atskyrimas nuo kitų valstybės valdžios šakų laikomas būtinu demokratinės ir teisinės valstybės požymiu. Tik demokratinėse valstybėse, pripažįstančiose valdžių padalijimo principą, teismai laikomi tautos įsteigta atskira valstybės valdžios šaka.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, valstybės valdžia taip pat yra organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu, kuris, *inter alia,* įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Pabrėžtina, kad šioje Konstitucijos nuostatoje sąvoka „teismas" pavartota institucine prasme[1302]. Konstitucijos požiūriu visos valdžios yra lygios, tarp jų turi būti pusiausvyra. Teisminė valdžia – viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valdžių, kuri gali būti apibūdinama kaip valstybės valdžios dalis, ją vykdo ypatingos valstybės institucijos – teismai, turintys išimtinę kompetenciją nepriklausomai nuo politinių valdžių bei kitų asmenų poveikio įstatymų nustatyta procesine tvarka vykdyti teisingumą nagrinėjamose bylose[1303].

Teismų galios šaltinis – Konstitucijoje įtvirtintas tautos susitarimas teisingumo vykdymą patikėti teismams, kaip kad įstatymų leidyba patikėta Seimui, o vykdomoji valdžia – Vyriausybei ir Respublikos Prezidentui. Teisminei valdžiai, kaip ir kitoms valstybės valdžią įgyvendinančioms institucijoms, būdingi visi pagrindiniai valstybės valdžios požymiai. Pagrindinis ir svarbiausias požymis – tai privalomumas paklusti teismų sprendimams. Teismas priima sprendimus valstybės vardu. Savo galia šie sprendimai prilygsta įstatymams: jie yra privalomi visoms valstybės institucijoms, įstaigoms, organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, jų vykdymas garantuojamas valstybės prievarta. Patys teismų sprendimai daugeliu atvejų yra valstybės prievartos aktai. Teisminės valdžios institucijos turi teisę taikyti įvairias, net pačias griežčiausias, valstybinės prievartos priemones.

Išskirtinę teisminės valdžios vietą valstybės valdžios sistemoje apibūdina tai, kad teisminė valdžia įgyvendina teisingumo vykdymo valstybėje funkciją, M. Römerio žodžiais tariant, „neteisės konstatavimas ir sudraudimas – štai kas yra bet kurio teismo funkcija"[1304]. Pagrindinė teisminės valdžios funkcija, įtvirtinta Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje, yra teisingumo vykdymas. Jau minėta, kad jos negali įgyvendinti jokia kita valstybės valdžios institucija ar pareigūnas, išskyrus teismą.

Konstitucinis Teismas, interpretuodamas šią konstitucinę nuostatą, 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime pabrėžė, kad „teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios

---

[1302] Masnevaitė, E. Teismo samprata. Iš: *Lietuvos teisinės institucijos*. Mokslinis red. E. Kūris. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 29.

[1303] *Ibid.*, p. 38.

[1304] Römeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994, p. 5.

valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos“[1305]. Kitaip tariant, „jeigu vienai valdžios šakai priskiriama teisė leisti įstatymus, o kitai – juos vykdyti, tai teismui tenka vienas atsakingiausių uždavinių – aiškinti teisę ir ją taikyti, vykdant teisingumą“[1306]. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves[1307]. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios konstitucinė paskirtis ir kompetencija[1308]. Minėtoji institucinė teismo samprata ir aptariama funkcinė teismo samprata suponuoja viena kitą: teismas yra institucija, kuri vykdo teisingumą byloje, o teisingumo byloje negali vykdyti niekas kitas, išskyrus tam skirtą instituciją[1309]. Nors tam tikrais atvejais įstatymai gali numatyti privalomą išankstinę ikiteisminę vieno ar kito ginčo sprendimo tvarką, kurią įgyvendina administracinės ar visuomeninės institucijos, tačiau šių institucijų ar pareigūnų veikla negali būti suprantama kaip teisingumo vykdymas, nes jos negali priimti tokio valdingo sprendimo byloje, kokį turi teisę priimti teismas[1310]. Teismai yra išskirtinė teisinių ginčų sprendimo institucija, nes kaip tik jie lemia galutinius sprendimus[1311].

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nuostatą galima aiškinti tik ją siejant su kitomis konstitucinėmis nuostatomis ir pirmiausia su tokia: asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnis 1 dalis). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad asmens teisė į teisminę gynybą yra absoliuti ir negali būti ribojama. Štai, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarime[1312] buvo pabrėžta, kad asmens teisių ir laisvų teisminio gynimo garantija – esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas suformulavo visų ginčų dėl teisės priskirtinumo teismams doktriną, kuri reiškia, jog įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių pažeidimo būtų galima spręsti teisme[1313]. Taigi teisminė gynyba – būtina asmens teisių apsaugos garantija. Demokratinėje teisinėje valstybėje „socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves“[1314]. Užtikrinti teismo funkcijų įgyvendinimą reiškia užtikrinti asmens teises, taigi „vykdydama teisingumą ir priimdama konkretaus individo teises ir interesus liečiančius sprendimus, teisminė valdžia privalo saugoti ir ginti kiekvieno asmens teises ir teisėtus interesus“[1315]. Taip užtikrinant

---

[1305] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

[1306] Valančius, V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, 16(8), p. 9.

[1307] Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 34-1620.

[1308] Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

[1309] Masnevaitė, E. Teismo samprata. Iš: *Lietuvos teisinės institucijos*. Moksl. red. E. Kūris. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 29.

[1310] Žalėnienė, I. Teismas – žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucija. Iš: *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 147.

[1311] Masnevaitė, E., Pūraitė-Andrikienė, D., Žalimas, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. Iš: *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Moksl. red. E. Kūris. Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015, p. 450.

[1312] Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 54-1587.

[1313] Žalėnienė, I., *op. cit.*, p. 156.

[1314] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

[1315] Šinkūnas, H. Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje. *Teisė*, 2003, Nr. 49, p. 119.

Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų teisių ir laisvių apsaugą, teismams suteikiami ypatingi įgaliojimai, kurių neturi nė viena kita valdžios šaka. Tik teismas gali priimti sprendimą, kuriuo žmogui atimama ar apribojama laisvė, konfiskuojamas fizinių ar juridinių asmenų turtas, uždraudžiama politinės partijos veikla, panaikinamas valstybės institucijos neteisėtas aktas, valstybės institucija įpareigojama atlyginti asmeniui neteisėtais veiksmais padarytą žalą ir kt.

Teisingumo vykdymo turinį sudaro teismų veikla sprendžiant konkrečius ginčus dėl teisės, atsirandančius visuomenėje dėl įvairių konfliktų (turtinius, darbo, politinio pobūdžio ginčus, piliečių skundus dėl neteisėtų valstybės tarnautojų veiksmų ir kt.). Teismai šiuos ginčus sprendžia nagrinėdami baudžiamąsias, civilines ir administracines bylas, griežtai laikydamiesi įstatymų nustatytos teisminio proceso tvarkos. Teisminio proceso tvarkos reikalavimai įgyvendinant teisminę valdžią turi esminę reikšmę: bet kokie procesinės teisės pažeidimai gali būti pagrindas aukštesniajam teismui panaikinti teismo sprendimą. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų. Taigi sąvoka „teismas“, be institucinės ir funkcinės prasmių, turi ir procesinę prasmę[1316]. Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdymo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija[1317]. Teismas, priimdamas sprendimą byloje, visuomet turi vadovautis įstatymais ir teise, *inter alia*, iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo, sąžiningumo principais[1318]. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, jog negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo ir protingumo imperatyvams būtų neleidžiama teismui priimti teisingo sprendimo byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą; antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia*, jos 109 straipsnio, kylantys

[1316] Masnevaitė, E. Teismo samprata. Iš: *Lietuvos teisinės institucijos*. Moksl. red. E. Kūris. Lietuvos universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 29.

[1317] Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 2018 m. gruodžio 14 d. nutarime (TAR, 2018-12-14, Nr. 20548) konstatavo, kad iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisingumo principo, konstitucinio visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvo, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių kyla teismo pareiga, siekiant tinkamai aiškinti Europos Sąjungos teisės nuostatas, kurios taikytinos jo nagrinėjamoje byloje, kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, kai jam kyla abejonių dėl šių Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo ar galiojimo. Tam, kad būtų veiksmingai įgyvendinta asmens teisė į teisminę jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą, būtina, kad teismas, siekdamas byloje priimti teisingą, motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, kilus abejonėms dėl byloje taikytino teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams ar taikytinos Europos Sąjungos teisės aiškinimo ar galiojimo, tinkamai vykdytų konstitucinę pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą ar kitą teismą, kurio jurisdikcijai priskirta byloje taikytino teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams kontrolė, arba į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą.

[1318] Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 32-1114.

teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat nuo konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų[1319]. Teismai, pasak Konstitucinio Teismo, būdami viena iš valstybės valdžią – teisminę valdžią – įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga[1320].

Vis dėlto teisingumo vykdymas nėra vienintelė teisminės valdžios funkcija. Ne mažiau svarbi yra valstybės institucijų, padedančių vykdyti teisingumą, veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo teisminės priežiūros funkcija. Be to, teismai atlieka arba gali atlikti visuomenėje ir kitas teisines funkcijas, pavyzdžiui, teisės normų aiškinimo funkciją. Antai Konstitucinis Teismas 2012 m. balandžio 18 d. nutarime yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo. Taigi nagrinėjamose bylose taikomuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose vartojamas sąvokas turi aiškinti bylas nagrinėjantys teismai[1321]. Teisminė valdžia, priimdama privalomus sprendimus, kartu atlieka ir socialinio reguliavimo funkciją konkrečioje visuomeninių santykių srityje: nustato konkrečių asmenų teises, pareigas ir atsakomybę. Priimant ir vykdant teismo sprendimus, garantuojamas įsiteisėjusių teismo sprendimų nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumas[1322]. Taigi teisminei valdžiai būdingi ne tik bendrieji valstybės valdžios požymiai, bet ir specifiniai požymiai bei funkcijos.

2. Teisminė valdžia kaip visavertė valdžia

Teisminė valdžia – viena iš trijų valdžių, vykdanti specifinę teisingumo funkciją. Nors teisinėje ir politikos mokslų literatūroje teisminė valdžia įvardijama kaip trečioji valdžia, tačiau tai nereiškia, kad ji menkesnė už kitas valdžias. Konstitucijos požiūriu visos valdžios yra lygios ir turi būti pakankamai savarankiškos, tarp jų turi būti pusiausvyra.

Akivaizdu, kad pusiausvyra neįmanoma tarp „skirtingą svorį turinčių valdžios šakų“[1323]. Konstitucinis Teismas taip pat yra pabrėžęs, kad nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi tuo, jog ji formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu[1324]. Visuotinai (ne tik Lietuvoje) pripažįstama, kad vyraujantis aukštesniųjų teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas, pagal kurį teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesniųjų pareigų ir paskyrus aukštesniųjų teismų teisėjais (tačiau šis principas negali būti absoliutinamas tam, kad nebūtų sudaryta prielaidų teismų sistemai tapti pernelyg uždarai, rutiniškai ir pan.). Teisėjų profesinė karjera yra neatskiriamai susijusi su Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu teisėjų paaukštinimo institutu. Sprendžiant dėl teisėjų paaukštinimo yra vertinama, *inter alia,* jų kvalifi-

---

1319 Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 126-6421.

1320 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

1321 Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 47-2309.

1322 Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios funkcionavimo apsaugos problemos konstitucinėje justicijoje. Iš: *Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 47.

1323 Kūris, E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Prieiga per internetą: *<http://www. lrkt.lt/PKonferendjose/01.pdf>* [žiūrėta 2011-05-07].

1324 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192; 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2001, Nr. 62-2276; 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

kacija (profesinis pasirengimas). Taigi teisėjų profesinės karjeros principo įgyvendinimas yra viena iš sąlygų, leidžiančių užtikrinti, kad aukštesniųjų teismų teisėjais būtų skiriami kuo aukštesnės profesinės kvalifikacijos asmenys, taigi užtikrinti ir tai, kad teisingumas bus vykdomas taip, kaip numatyta Konstitucijoje, deramai saugomos ir ginamos žmogaus teisės bei laisvės, kitos konstitucinės vertybės bei įgyvendinama Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikšta teisė[1325]. Teisminė valdžia – viena iš trijų valdžių, vykdanti specifinę teisingumo funkciją, kurios negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Valdžių padalijimo principas, teisingumo vykdymo funkcijos reikšmingumas suponuoja visavertės teisminės valdžios poreikį.

Teisminės valdžios visavertiškumo doktrina pirmą kartą suformuluota Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime[1326]. Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime pabrėžė, kad „teismų – jurisdikcinių institucijų – vykdoma teisminė valdžia, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių“[1327]. Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarime nurodyta, kad „pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį Teismas vykdo valstybės valdžią – teisminę valdžią, kuri yra visavertė valstybės valdžia“[1328]. Taip pat konstatuota, kad „teisminės valdžios savarankiškumas ir visavertiškumas neatskiriami nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo“[1329].

Teisminės valdžios visavertiškumo doktrina – tai integralus požiūris į teismo vietą ir reikšmę šiuolaikinės visuomenės gyvenime, į jam patikėtos teisingumo įgyvendinimo misijos svarbą. Nors teisminė valdžia specifinė, ji lygiavertė kitoms valdžioms, t. y. kitokia, bet lygiavertė. Teisminės valdžios visavertiškumo doktrina laikytina tinkamo teismams pavestos misijos atlikimo garantija. Tik visavertis teismas gali tinkamai vykdyti teisingumą, taigi teisminės valdžios visavertiškumas – teisingo teismo prielaida, nes tik toks teismas reikalingas visuomenei. Tik visavertė teisminė valdžia, bet ne kitų valdžių priedėlis gali įgyvendinti jai pavestą konstitucinę teisingumo vykdymo funkciją. Tik tokia „trečioji valdžia“ gali užtikrinti Konstitucijoje nustatytą pusiausvyrą tarp trijų valdžių[1330]. Teismų visavertiškumą užtikrina tokios garantijos kaip nepriklausomumas ir savarankiškumas. Teismų nepriklausomybė nuo kitų valstybės valdžios institucijų užtikrinama tuo, kad teismai niekam nepavaldūs, išskyrus įstatymą. Teismai nebus tikra valdžia, jei jų nepriklausomybė nebus garantuota. Teisminės valdžios nepriklausomybė įkūnija valdžių padalijimą, ji saugo asmenį, garantuoja, kad valstybė gerbs teisę.

3. Lietuvos Respublikos teismų sistemos

Atkūrus Lietuvos valstybingumą, vienu svarbiausių valstybės uždaviniu tapo sukurti demokratinės visuomenės poreikius atitinkančią teismų sistemą, įgyvendinti teisinės sistemos reformą, kurios sėkmę lemia ne tik socialinės ar politinės, bet ir būtinos teisinės sąlygos, prie kurių priskirtinos:

1325 Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.
1326 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.
1327 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.
1328 Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.
1329 Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.
1330 Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios organizacijos ir veiklos konstitucinės problemos (teisminės valdžios visavertiškumas, teismų sistemos bei teisėjų ir teismų nepriklausomumas). Iš: Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 298–299.

1) realus valstybės valdžios šakų atribojimas;

2) aiškios konstitucinės nuostatos, leidžiančios nedviprasmiškai teigti, kad teisinė sistema grindžiama teismo ir teisėjų nepriklausomumo principu;

3) pakankama konstitucinė bazė, leidžianti pasirinkti patogiausią teisminės organizacijos modelį, kuris būtų grindžiamas visuomenės poreikiu turėti veiksmingą teisinę gynybą;

4) pagrindinių įstatymų, reglamentuojančių teisinės sistemos institucinę ir organizacinę struktūrą, priėmimas[1331].

Pagal 1990 m. Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, Lietuvoje veikė dviejų pakopų teismai: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir rajonų teismai (113 str.)[1332]. Taigi teismų sistema išliko tokia pat, kokia buvo ir galiojant 1978 m. LTSR Konstitucijai.

Teismų sistemos reformos Lietuvoje pradžia laikytina 1992 m. sausio 16 d., kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo kai kurių straipsnių pakeitimo ir papildymo“[1333] 113 straipsnyje įvardijo šiuo metu veikiančias bendrosios kompetencijos teismų institucijas. Konstitucinių normų pagrindu reikėjo sukurti naują teismų sistemą. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. vasario 6 d. priėmė Lietuvos Respublikos teismų įstatymą[1334] ir nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo įsigaliojimo“[1335]. 1992 m. kovo 12 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos apylinkių teismų įsteigimo įstatymas[1336], kuriuo vietoj veikiančių miestų ir rajonų teismų įsteigti nauji apylinkių teismai. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. spalio 29 d. priėmė įstatymą „Dėl apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įsteigimo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 15 straipsnio papildymo“[1337]. Taigi bendrosios kompetencijos teismų sistemą buvo nuspręsta organizuoti tarpukario Lietuvos, kurioje taip pat veikė keturių grandžių teismų sistema, pavyzdžiu[1338]. Minėtuoju įstatymu buvo įsteigti apygardų teismai, Apeliacinis teismas ir Aukščiausiasis Teismas, tačiau tik formaliai, nes buvo nurodyta juos suformuoti, iki Seimas atitinkamai pakeis ir papildys Civilinio proceso bei Baudžiamojo proceso kodeksus. Tačiau tų pakeitimų ir papildymų nebuvo skubama parengti, kartu nebuvo skubama suformuoti ir minėtus teismus. Todėl teismų sistemos reforma užtruko.

Tolesnį teismų reformos etapą lėmė 1992 m. spalio 25 d. priimta Konstitucija, pagal kurią Lietuvoje buvo įsteigtos trys teismų sistemos:

1) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris vykdo konstitucinę teisminę

1331 Valančius, V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, 16(8), p. 9.

1332 Valančius, M. K. *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius: UAB Ekonomikos mokymo centras, 2001, p. 141.

1333 *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 3-42.

1334 *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 8-208.

1335 *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 8-209.

1336 *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 10-240.

1337 *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 32-976.

1338 1918 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose ir Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje apie teismo valdžią nebuvo užsimenama. Pirmą kartą ji buvo konstitucionalizuota 1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Lietuvos bendrųjų teismų sistemą pirmiausia įteisino 1918 m. lapkričio 28 d. Valstybės Tarybos priimtas ir 1919 m. sausio 16 d. oficialiai paskelbtas Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas bei 1921 m. liepos 8 d. šio įstatymo papildymas. Įstatymas nustatė trijų pakopų teismų sistemą. Žemiausioji grandis buvo taikos teisėjai, nagrinėjantys bylas vienasmeniškai. Kita teismų sistemos dalis – apygardų teismai. Aukščiausioji teisminė instancija Lietuvoje buvo Vyriausiasis tribunolas. 1933 m. liepos 11 d. buvo paskelbtas naujas Teismų santvarkos įstatymas, kuris įvedė keturių pakopų teismą. Žemutine grandimi tapo apylinkių teismai, kita grandis – apygardų teismai. Šis įstatymas į teismų sistemą įtraukė naują grandį – vienus visai respublikai Apeliacijų rūmus. Aukščiausiąja teismų sistemos grandimi ir toliau liko Vyriausiasis tribunolas. Plačiau: Maksimaitis, M., Vansevičius, V. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 178-184.

kontrolę (Konstituciniam Teismui, be kitų Konstitucijos nuostatų (taip pat ir tų, kurios yra skirtos apskritai teisminei valdžiai ir teisėjams), yra skirtas atskiras (VIII) Konstitucijos skirsnis);

2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą;

3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai[1339].

Pabrėžtina, kad organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais minėtosios teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdantis konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigti specializuoti teismai – Konstitucijoje yra atskirtos[1340].

Be to, Konstitucijoje, kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, įtvirtintas draudimas taikos metu steigti teismus su ypatingais įgaliojimais (111 straipsnis 3 dalis).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tarp bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų ir konstitucinės justicijos institucijos Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: kiekvienas bendrosios kompetencijos ir specializuotas teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus, taip pat specializuotus teismus (Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ir apygardų administracinius teismus) saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos ir kt.

1992 m. lapkričio 2 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijai, ordinarinės teisės nuostatos, susijusios su teismų klausimų reglamentavimu, turėjo būti derinamos su Konstitucijos normomis dėl teisminės valdžios, teismų sistemos ir jų statuso. Tai atlikti Seimą įpareigojo Konstitucija ir įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“[1341]. Seimas 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimu patvirtino teisinės sistemos kūrimo dokumentą – teisinės sistemos metmenis[1342], kuriuose buvo numatyti svarbiausi teismų reformos tikslai, pabrėžtas Europos Sąjungos standartų taikymas ir nustatytas laikotarpis, per kurį reforma turi būti įgyvendinta. Vėliau jie buvo pakoreguoti[1343].

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teiginys, jog Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalies norma pati savaime nustato, kad „Lietuvos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis

[1339] Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708; 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254; 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292; 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

[1340] Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

[1341] *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1015.

[1342] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 70-1311.

[1343] Nauja Teisinės sistemos reformos metmenų redakcija buvo patvirtinta Seimo 1998 m. birželio 25 d. nutarimu. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 61-1736.

Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai“, todėl nebereikia priimti atskiro įstatymo dėl jų įsteigimo (kaip, pavyzdžiui, dėl Konstitucinio Teismo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir kt.), nėra pagrįstas, nes Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje tiesiogiai nustatyta, jog „teismų sistemą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“[1344].

Taigi vykdant teismų sistemos reformą, 1994 m. gegužės 31 d. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos teismų įstatymas[1345], o 1994 m. birželio 15 d. – įstatymas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“[1346]. Pastaruoju įstatymu buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyti teismai pradeda veikti nuo 1995 m. sausio 1 d. Taip pat numatyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas likviduojamas ir jo veikla bei šio teismo teisėjų įgaliojimai nutraukiami. Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas tyrė šio įstatymo atitiktį Konstitucijai ir, inter alia, pabrėžė, kad nutraukti teisėjų įgaliojimus buvo galima tik remiantis Konstitucijos 115 straipsnyje nustatytais pagrindais. Taigi Aukščiausiojo Teismo teisėjų įgaliojimų nutraukimas, nors pagal naująjį įstatymą jiems buvo privaloma pasiūlyti kitas teisėjo pareigas, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai[1347].

Pabrėžtina, kad Lietuvoje nuo 1994 m. 12 d. iki 1998 m. rugsėjo 1 d. veikė pirmasis specializuotas Ūkinis teismas, kurio paskirtis buvo nagrinėti iš komercinės veiklos kylančius ūkinius santykius. Vis dėlto jo veikla nepasitvirtino ir jis buvo panaikintas.

Priėmus atitinkamus įstatymus 1999 m. gegužės 1 d. Lietuvoje pradėjo veikti specializuoti – administraciniai teismai.

Daugelį pokyčių teismų sistemoje lėmė Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais galiojančio Teismų įstatymo nuostatos buvo pripažįstamos prieštaraujančiomis Konstitucijai. Antai Konstituciniam Teismui 1999 m. gruodžio 21 d. priėmus nutarimą[1348], kuriuo 1994 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nuostatos, nustatančios Lietuvos Respublikos teisingumo ministro galias teisėjų korpuso ir Teisėjų garbės teismo formavimo, teismų organizavimo, finansinio aprūpinimo, teismų (teisėjų) administracinės veiklos kontrolės ir teisėjų drausminės atsakomybės srityse bei kitos nuostatos buvo pripažintos prieštaraujančiomis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, buvo parengta ir nuo 2002 m. gegužės 1 d. įsigaliojo nauja Teismų įstatymo redakcija[1349], galiojanti iki šiol, kuri tapo kokybiškai naujo etapo teismų istorijoje atskaitos pradžia. Taip teismams buvo suteikta visapusė ir reali institucinė bei administracinė autonomija.

4. Teisėjų teisinis statusas

Vienas iš fundamentaliausių demokratinės valstybės bruožų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas. Jo laikomasi visose demokratinėse valstybėse, ir, kaip rodo istorinė patirtis, šio principo atsisakymas yra imanentinis totalitarinio ir autoritarinio re-

[1344] Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2045.
[1345] *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.
[1346] *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 50-932.
[1347] Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2045.
[1348] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.
[1349] *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 17-649.

žimo bruožas[1350]. Teisėjų nepriklausomumas remiasi valdžių atskyrimo principu. Demokratinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra tas, kad teismai, spręsdami teisinius konfliktus, užtikrina Konstitucijoje, įstatymuose, kituose jiems neprieštaraujančiuose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą[1351]. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią oficialiąją konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo doktriną, kurioje konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvas aiškinamas remiantis konstituciniu teisinės valstybės principu (kuris, kaip ne kartą savo aktuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes ir kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija)[1352]. Teismų nepriklausomumo, kuris apima ir teisėjų nepriklausomumą nagrinėjant bylas, reikšmė žmogaus teisėms ir teisinės valstybės pagrindams tikrai nebūtų pervertinta konstatavus, kad nepriklausomi teismai yra teisinės valstybės ramstis. Ypač tai akivaizdu asmenų teisinių ginčų su valstybe srityje: jeigu teismas būtų priklausomas nuo politinės valdžios, asmuo tokiame teisme negalėtų apginti pastarosios veiksmais pažeistų teisių, tokiu atveju jos būtų tik deklaratyvios; fiktyvus būtų ir pats teisinės valstybės modelis[1353].

Svarbu pabrėžti, kad teisė ginti savo teises nepriklausomame ir nešališkame teisme yra viena iš svarbiausių asmens teisių garantijų. Tokia žmogaus teisių ir laisvių gynyba įtvirtinta Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Tai reiškia, kad kiekvienas Lietuvos teritorijoje esantis asmuo turi teisę į teisminę gynybą nuo kėsinimosi į jo gyvybę ir sveikatą, asmeninę laisvę, nuosavybę, garbę ir orumą, kitas Konstitucijos ir įstatymų jam garantuotas teises ir laisves, taip pat teisminę gynybą nuo valstybės valdžios ir valdymo institucijų bei pareigūnų neteisėtų veiksmų ar neveikimo. Šią konstitucinę teisę asmuo turi teisę įgyvendinti tiesiogiai, remdamasis Konstitucija (6 straipsnis 2 dalis). Asmens teisė į teisminę gynybą neatsiejama ir nuo kitų Konstitucijos normų ir principų – lygiateisiškumo, teisės į žalos atlyginimą, teisės į tinkamą teisinį procesą ir kt.[1354]

Teismo ir teisėjų nepriklausomumas gali būti apibūdinamas kaip valstybėje įtvirtinta garantijų sistema, užtikrinanti savarankišką institucinį teismo funkcionavimą, sudaranti sąlygas teisėjams profesionaliai ir nevaržomai vykdyti teisingumą, apsaugant teismą ir teisėją nuo politinio, ekonominio bei kitokio išorinio spaudimo[1355]. Konstitucijoje ir įstatymuose yra nustatyta teisėjo ir teismo nepriklausomumą įtvirtinančių garantijų visuma. Jų pagrindu turi būti sudaromos sąlygos užkirsti kelią bet kam kištis į teisėjo ir teismo veiksmus priimant nešališką ir teisingą sprendimą. Teisėjo nešališkumas užtikrinamas ne tik įstatymuose. Visuotinai pripažintos teisėjų etikos taisyklės jiems kelia didelius etinius (sąžiningumo, taktiškumo, atidumo, orumo), profesinius (kompetencijos, objektyvumo) ir kitokius reikalavimus. Taigi tiek teisėjo ir teismo konstitucinės bei kitos įstatyminės nepriklausomumo garantijos, tiek teisėjų etikos taisyklės yra pagrindas tam, kad žmonės

---

1350 Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.

1351 Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 36-915.

1352 Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.

1353 Masnevaitė, E., Pūraitė-Andrikienė, D., Žalimas, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. Iš: *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Moksl. red. E. Kūris. Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015, p. 450–451.

1354 Plačiau: *Abramavičius,* A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2009, 3(117), p. 21–40.

1355 Valančius, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, 17(9), p. 56.

tikėtų teismo, kaip teisinių ginčų arbitro, nešališkumu ir objektyvumu[1356].

Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama ir tai, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitikslis dalykas, tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga: teisėjo ir teismų nepriklausomumas – ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, išplaukianti iš Konstitucijos garantuotos žmogaus teisės turėti bešališką ginčo arbitrą. Būti nepriklausomu teisėją įpareigoja ir priesaika, kuri, vadovaujantis Konstitucijos 115 straipsnio 6 dalimi, priimama prieš pradedant eiti jam savo pareigas[1357]. Teisėjas prisiekia „būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui“.

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje skiriami du neatsiejami teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektai:

1) procesinis nepriklausomumas – tai teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumas;

2) institucinis nepriklausomumas – tai teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas nuo įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios[1358].

Teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumas. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga. Teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnyje, kuriame skelbiama, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo[1359]. Ši Konstitucijos norma yra susijusi su Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalimi, įtvirtinančia asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas[1360]. Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešo bylų nagrinėjimo teisme principas nėra savitikslis. Viešas bylų nagrinėjimas yra viena iš teisingumo vykdymo ir užtikrinimo sąlygų. Viešai nagrinėjant bylas teisme sudaromos prielaidos užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti asmens teises ir laisves[1361]. Asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teisėjo ir teismų nešališkumas užtikrinamas nustatant draudimus ir apribojimus teisėjams nagrinėti bylas, jeigu yra

---

1356 Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.

1357 Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.

1358 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. TAR, 2020-09-03, Nr. 18611. Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios organizacijos ir veiklos konstitucinės problemos (teisminės valdžios visavertiškumas, teismų sistemos bei teisėjų ir teismų nepriklausomumas). Iš: Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 306.

1359 Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (žr. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. TAR, 2020-09-03, Nr. 18611).

1360 Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402.

1361 Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 145-7457.

aplinkybės, keliančios abejonių dėl teisėjo nešališkumo[1362]. Konstitucijos 109 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintos normos yra sukonkretintos Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 3 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams.

Teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas nuo įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios. Teisėjas ir teismai taip pat nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą. Konstitucijos 114 straipsnio nuostatos, kuriose nurodoma, kad valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę, yra tiesiogiai susijusios su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, jose šis principas sukonkretinamas. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji, kaip minėta, vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pabrėžęs teisminės valdžios nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Jau 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatuota, kad teisminės valdžios visavertiškumas ir jos nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, apimančią ir teismų darbo organizavimą, ir teisėjų profesinio korpuso veiklą; užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios; teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai; tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinį, o kartu ir teisėjo procesinį savarankiškumą; teismų administravimas turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas[1363], organizacinio teismų savarankiškumo materialinis pagrindas – jų finansinis nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymo patvirtintame valstybės biudžete. Teismų organizacinis nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti[1364].

Konstitucinis Teismas, atskleisdamas teismų nepriklausomumo sampratą, atkreipė dėmesį į du šio principo aspektus: teisėjų ir teismų sprendimų nepriklausomumą vykdant teisingumą ir organizacinį teismų savarankiškumą. Konstitucinis Teismas ypač pabrėžė teisminės valdžios nepriklausomumo nuo vykdomosios valdžios būtinumą teigdamas, kad Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti teismams kokį nors poveikį ar vertinti teismų darbą nagrinėjant bylas, juo labiau – nurodinėti, kaip turėtų būti vykdomas teisingumas. Vykdomosios valdžios institucijoms gali būti nustatomi tik įgaliojimai, skirti sudaryti sąlygas teismams veikti. Teismai už savo veiklą vykdant

[1362] Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.
[1363] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.
[1364] Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

teisingumą neatsiskaito kitoms valdžios institucijoms ar pareigūnams. Tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinį, o kartu ir teisėjo procesinį savarankiškumą[1365]. Vis dėlto teismas negali būti visiškai nepriklausomas, nes galima įvardyti keletą teisminės valdžios sąlyčio su kitomis valdžiomis sričių. Pirmoji iš jų – pačių teisėjų skyrimo ir atleidimo teisiniai santykiai. Kita sritis – teismų, kaip savarankiškos valdžios, organizaciniai santykiai, kuriuos, laikantis Konstitucijos, nustato įstatymų leidžiamoji valdžia. Seimas priima įstatymus, nustatančius teismų sistemą, teismų veiklos principus, teismų kompetenciją, teisėjų statusą, bylų nagrinėjimo tvarką ir kt. Dar viena sritis – teismų administravimo klausimai. Vykdomoji valdžia padeda racionaliai panaudoti ir teismų sistemai, ir atskiriems teismams skirtas biudžeto lėšas, įgyvendina specialistų rengimo programas ir kt.[1366] Savo ruožtu teisminė valdžia įstatymų nustatyta tvarka gali tikrinti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios priimamų aktų teisėtumą, spręsti ginčus tarp valstybės institucijų, nagrinėti piliečių skundus dėl valstybės institucijų ir pareigūnų veiksmų. Įgyvendindama tai teisminė valdžia užtikrina Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintą pusiausvyrą tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, jų veiklos teisėtumą, apsaugo asmenį nuo valstybės valdžios savivalės. Pripažįstant, kad teismas negali būti visiškai nepriklausomas, svarbu pabrėžti, kad teisminės valdžios veikla turi būti atribota ir nuo įstatymų leidžiamosios, ir nuo vykdomosios valdžios.

Tam, kad teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas būtų įgyvendinamas, būtinos tam tikros garantijos. Konstitucijoje ir įstatymuose yra nustatyta teisėjo ir teismo nepriklausomumą įtvirtinančių garantijų visuma. Teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas: a) nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi, b) nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ir kitokių interesų įtakos. Nepriklausomumo garantijų pobūdis taip pat yra susietas su teisėjo ir teismo teisiniu statusu. Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama dalyvauti vykdant kokią nors politikos kryptį. Teisėjas žmogaus teises ir laisves užtikrina tuo, kad remdamasis įstatymais ir kitais teisės aktais vykdo teisingumą[1367].

Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje yra skiriamos įvairios teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos: a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas, b) teisėjo asmens neliečiamumas, c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos, d) teisminės valdžios, kaip visavertės valdžios, savivalda, e) teismų finansinio ir materialinio techninio aprūpinimo garantijos[1368].

Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas. Viena esminių teisėjų veiklos nepriklausomumo garantijų yra ta, kad Konstitucijoje yra nustatyti griežtai apibrėžti atvejai, kad nutrūksta teisėjų įgaliojimai. Lietuvoje teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai yra nustatyti Konstitucijos 115 straipsnyje. Be to, Konstitucijos 116 straipsnyje nustatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir

[1365] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

[1366] Jarašiūnas, E. Teisminės valdžios funkcionavimo apsaugos problemos konstitucinėje justicijoje. Iš: *Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 49–50.

[1367] Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.

[1368] Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264; 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 36-915; 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 126-2962; 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 15-402; 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192; 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.

teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka[1369]. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ir kitais teisės aktais. Teisėjų įgaliojimai negali būti nutraukiami nepasibaigus jų kadencijos laikui, išskyrus atvejus, nustatytus Konstitucijoje[1370]. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisėjui, kuris sąžiningai atlieka savo pareigas, Konstitucijos 115 straipsnyje yra garantuota, jog jis nebus atleistas iš pareigų kitais negu jame nustatytais pagrindais. Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, jog teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neverčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos. Kita vertus, Konstitucijos 115 straipsnyje teisėjui atleisti iš pareigų yra nustatyti du specifiniai pagrindai: kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, taip pat kai įsiteisėjo jį apkaltinęs teismo nuosprendis. Tai reiškia, kad teisėjams yra keliami labai dideli profesinio ir etinio pobūdžio reikalavimai. Teisėjo elgesys tiek darbe, tiek po darbo neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo[1371]. Šiame kontekste akcentuotina, kad Konstitucinis Teismas[1372] yra pabrėžęs, jog pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas ir Seimas, įgyvendindami Konstitucijos ir įstatymų jiems suteiktus įgaliojimus atleidžiant iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėjus, privalo priimti teisėtus ir pagrįstus teisės aktus. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tai yra viena esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo garantijų. Manytina, kad šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir atleidžiant kitų teismų teisėjus.

Teisėją skirti, perkelti, atleisti ar pašalinti iš pareigų galima tik Konstitucijoje ir Teismų įstatyme nustatytais pagrindais ir tvarka. Į teisėjo pareigas asmuo skiriamas nustatytam laikui. Į pareigas paskirtam teisėjui nustatytas įgaliojimų laikas negali būti sutrumpintas. Teisėją skirti žemesnės pakopos teisėju galima tik teisėjo sutikimu, išskyrus atvejus, kai žemesnės pakopos teismo teisėju asmuo skiriamas taikant drausminę atsakomybę. Kai pagal įstatymą teismai reorganizuojami ar likviduojami, šių teismų teisėjai perkeliami į kitus tos pačios pakopos teismus. Jei tokios galimybės nėra, teisėjai gali būti jų sutikimu paskirti žemesnės pakopos teisėjais. Šiuo atveju jiems taikomos Teismų įstatymo numatytos papildomos socialinės garantijos. Šiame kontekste paminėtina, jog Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad teisėjas, manantis, jog buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, pagal Konstituciją turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą, nes

[1369] Konstitucinis Teismas 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarime (TAR, 2020-09-03, Nr. 18611) konstatavo, kad Konstitucijos 115, 116 straipsniuose nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindai taikytini ir teisėjus atleidžiant iš teismo pirmininko (ar teismo skyriaus pirmininko) pareigų.

[1370] Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2045. Pavyzdžiui, Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkte nustatytas toks teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindas – „išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą“. Konstitucinis Teismas 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarime nurodė, kad iš Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkto formuluotės kyla reikalavimas atleisti teisėją iš pareigų tik tuo atveju, kai yra įvykęs juridinis faktas – jo išrinkimas, taip pat ir paskyrimas į kitas pareigas (taip pat ir į kitas pareigas tame pačiame teisme) ar perkėlimas jo sutikimu į kitą darbą. Kitaip tariant, pagal Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktą teisėjo išrinkimas (paskyrimas) į kitas pareigas ar perkėlimas jo sutikimu į kitą darbą yra būtina sąlyga, kad būtų galima priimti sprendimą atleisti teisėją iš pareigų; Respublikos Prezidentas, teikdamas Seimui atleisti teisėją iš pareigų ar atleisdamas iš pareigų teisėją Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkte nustatytu pagrindu, o Seimas – Respublikos Prezidento teikimu atleisdamas teisėją iš pareigų šiuo pagrindu, turi įsitikinti, kad teisėjas tikrai yra išrinktas (paskirtas) į kitas pareigas ar jo sutikimu perkeltas į kitą darbą. Kitoks Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkto aiškinimas būtų nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo nepriklausomumu.

[1371] Plačiau: Sinkevičius, V. Teisėjo atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2010, 2(120), p. 93–119.

[1372] Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. TAR, 2020-09-03, Nr. 18611.

asmens, manančio, kad jo teisės ir laisvės yra pažeistos, teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, ji negali būti ši teisė dirbtinai suvaržoma arba dirbtinai pasunkinama ją įgyvendinti[1373].

Teisėjo asmens neliečiamumas. Garantuojant teisėjo asmens neliečiamumą, Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Ši konstitucinė nuostata sukonkretinta Teismų įstatymo 47 straipsnyje, kuriame numatyta, kad teisėjo laisvė gali būti suvaržyta be atitinkamų valstybės valdžios institucijų sutikimo tik tais atvejais, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką (*in flagranti*). Konstitucinis Teismas 2020 m. kovo 9 d. nutarime[1374], aiškindamas Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį, konstatavo, kad teisėjo imunitetas nėra savitikslis – jo paskirtis yra garantuoti teisėjo nepriklausomumą, kad būtų užtikrintas teisingumo vykdymas; Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje teisėjo imunitetas nėra įtvirtintas tam, kad būtų sudarytos prielaidos teisėjui išvengti baudžiamosios ar kitos teisinės atsakomybės už nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus; pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimas patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn gali būti duodamas tik tais atvejais, kai įstatymų nustatyta tvarka yra surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių įtarti teisėją padarius nusikalstamą veiką, taip pat Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimas gali būti duodamas tik dėl tokio teisėjo fizinės laisvės suvaržymo, kuriuo siekiama sudaryti prielaidas patraukti teisėją baudžiamojon ar kiton teisinėn atsakomybėn už nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus, taip pat dėl sulaikymo, suėmimo ar kitokio laisvės atėmimo; pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį nėra reikalaujama Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo dėl tokių įstatymų nustatytų procesinių priemonių, kuriomis savaime nėra suvaržoma asmens fizinė laisvė ir kurios būtinos siekiant greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, inter alia surinkti įrodymus ir nustatyti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusius asmenis (taip pat dėl kratos, poėmio, apžiūros). Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime pažymėta ir tai, kad Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reikalavimas gauti Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę negali būti aiškinamas kaip užkertantis kelią įstatymų nustatyta tvarka prireikus sulaikyti teisėją užtikus jį darant nusikalstamą veiką ar kitą teisės pažeidimą; tokiu atveju, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką, pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį būtina be nepagrįsto delsimo gauti Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn.

Pradėti operatyvinį tyrimą dėl teisėjo galbūt padarytos nusikalstamos veikos gali tik operatyvinės veiklos subjekto vadovas generalinio prokuroro sutikimu, o pradėti ikiteisminį tyrimą – tik generalinis prokuroras.

Konstitucinis Teismas 2007 m. gruodžio 17 d. nutarime pažymėjo, kad teisėjo – kaip Seimo nario ir Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, įgyvendinantys funkcijas vykdant valstybės valdžią, – imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu. Tačiau iš Konstitucijos kyla įpareigojimas įstatymų leidėjui nustatyti tokią teisėjo patraukimo administracinėn atsakomybėn tvarką, kuri galėtų kiek įmanoma

[1373] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
[1374] Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 9 d. nutarimas. TAR, 2020-03-09, Nr. 5178

apsaugoti teisėją nuo nepagrįsto patraukimo administracinėn atsakomybėn. Todėl norint patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn, turėtų būti gautas tam tikros teisminės valdžios institucijos (atitinkamo teismo, aukštesnio atitinkamos teismų sistemos teismo) arba teisminės valdžios savivaldos institucijos (Konstitucijos 112 straipsnis 5 dalis numatytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos, kitos teisminės valdžios savivaldos institucijos) sutikimas (leidimas). Tokio sutikimo (leidimo) paskirtis – ne sudaryti prielaidą administracinį teisės pažeidimą padariusiam asmeniui išvengti administracinės atsakomybės, bet užtikrinti, kad nebūtų daromas toks poveikis jo veiklai, kurį draudžia Konstitucija (Konstitucijos 114 straipsnis 1 dalis)[1375].

Teisėjo neliečiamumo garantija reiškia ir jo asmens garbės bei orumo apsaugą. Įstatymai numato atsakomybę už viešą teisėjo ar teismo įžeidimą, šmeižimą ar jo autoriteto žeminimą.

Teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos. Ne mažiau svarbios ir Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos, nes, kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, teisėjas, būdamas teisinių ginčių arbitras, privalo ne tik būti pasirengęs profesiniu atžvilgiu, turėti didelį autoritetą, bet ir būti materialiai nepriklausomas[1376]. Kitaip tariant, teismo atsparumas įvairiai įtakai priklauso ne tik nuo teisėjų autoriteto, kvalifikacijos, reputacijos, bet ir nuo realių socialinių garantijų[1377]. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities[1378]. Teisėjas, vykdydamas teisingumą, klauso tik įstatymo, o tai reiškia, kad jis negali būti skatinamas ar orientuojamas, kaip išnagrinėti bylą – teisėjas privalo nustatyti objektyvią tiesą byloje ir remdamasis įrodytais juridiniais faktais tiksliai pritaikyti įstatymą. Tai taip pat reiškia, kad teisėjai negali būti premijuojami[1379]. Materialinio nepriklausomumo garantija pasireiškia ir tuo, kad teisėjui, kol jis eina šias pareigas, negali būti sumažintas atlyginimas ar kitos socialinės garantijos. Šis principas buvo suformuluotas ir įtvirtintas JAV Konstitucijoje XVIII a. pabaigoje. Vėliau ši taisyklė paplito ir kitose valstybėse. Bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas laikoma kėsinimusi į teisėjų ir teismų nepriklausomumą. Pasak Konstitucinio Teismo, tai – imperatyvas, kurį pažeidus sudaromos prielaidos padaryti teisminę valdžią priklausomą nuo politinės konjunktūros[1380]. Teisėjų atlyginimo dydžio ir socialinių garantijų apimties manipuliacijos būdingos nedemokratinių valstybių praktikai. Demokratinėse teisinėse valstybėse yra negalimas teisinis reguliavimas, kuriuo būtų pažeidžiamas šalies konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumas[1381]. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime nurodė, kad pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymo, jų dydžiai, kaip ir teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjų konstitucinį statusą ir jo orumą, teisėjų atlyginimai, jiems nusta-

1375 *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 134-5427.
1376 Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.
1377 Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius, 2003, p. 245.
1378 Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.
1379 Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.
1380 Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.
1381 Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

tytos materialinės bei socialinės garantijos gali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pvz., pagal darbo teisėju trukmę), teisėjo atlyginimas neturi priklausyti nuo darbo rezultatų[1382]. Įstatymo leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų teisėjo ir teismų nepriklausomumą, inter alia, teisėjo socialines (materialines) garantijas ne tik teisėjui einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams[1383]. Konstitucinis Teismas taip pat yra nurodęs, jog tuo atveju, kai pablogėja šalies ekonominė ir finansinė būklė, bloginti įstatymų numatytas finansines ir materialines technines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, kad tai daryti galima tik laikinai. Tokiu atlyginimo mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumo. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta[1384]. Teismų (ir teisėjų) socialinių ir materialinių garantijų pakankamumo lygio (kad jos būtų laikomos realiomis) išsaugojimas yra esminė prielaida ekonomikos krizės sąlygomis užtikrinti teismų nepriklausomumą nuo taupymo priemones taikančios politinės valdžios institucijų[1385]. Konstitucinis Teismas taip pat yra nurodęs, jog iš Konstitucijos kylantis teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, taip pat bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, suskirstymas į grandis suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas turi įgaliojimus diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas (atlyginimus, taip pat garantijas, nustatytas (taikomas) teisėjams, kai nutrūksta jų įgaliojimai)[1386]. Taigi teisėjų teisinio statuso turinį sudaro ir labai svarbios socialinės materialinės garantijos (indemnitetas). Šie klausimai detaliau reglamentuojami Teismų įstatymo XI skyriuje (96–101 straipsniai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisėjo ir teismų nepriklausomumo negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui. Taip pat nurodoma, jog, kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui[1387]. Apibendrinant reikia pasakyti, kad nei teisinės valstybės principas, nei valdžių padalijimas, nei teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitiksliai dalykai. Jų prasmingumą atskleidžia žmogaus teisių apsauga, socialinės santarvės užtikrinimas ir visuomenėje iškylančių konfliktų teisinis sprendimas. Teisėjas nagrinėja bylas, kuriose susiduria darbuotojo ir darbdavio, piliečio ir pareigūno, komercine veikla užsiimančio subjekto ir vartotojo, asmens ir valstybės interesai. Pasak Konstitucinio Teismo, tai dar kartą patvirtina teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų svarbą[1388].

Teisingumo vykdymo funkcija lemia išskirtinį teisėjo teisinį statusą, kurį pirmiausia

[1382] Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.
[1383] Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.
[1384] Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.
[1385] Masnevaitė, E., Pūraitė-Andrikienė, D., Žalimas, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. Iš: *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Moksl. red. E. Kūris. Šiauliai: AB „Titnagas“, 2015, p. 501.
[1386] Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.
[1387] Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.
[1388] Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

atskleidžia Konstitucijos ir Teismų įstatymo nuostatos. Taigi teisėjas yra valstybės pareigūnas ir turi įstatymuose numatytus valstybės valdžios įgaliojimus. Teisėjo reikalavimai, susiję su teisingumo vykdymu, yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms, pareigūnams ir tarnautojams, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, kitiems juridiniams bei fiziniams asmenims. Už teisėjo reikalavimų nevykdymą atsakoma įstatymų nustatyta tvarka (Teismų įstatymo 41 straipsnis). Minėtas įstatymas numato tokias teisėjo pareigas: laikytis Konstitucijos ir kitų įstatymų, vykdyti Teisėjų etikos taisyklių reikalavimus; be teisingumo vykdymo, teisėjas atlieka kitas pareigas, įstatymų priskirtas teismo, kuriame jis dirba, kompetencijai; teisėjas taip pat privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame tas teisėjas yra proceso šalis; teisėjas privalo nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją ir kt. (43 str.). Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog viena iš garantijų, kad „teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį“[1389]. Teisėjų, teismo tarnautojų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo klausimai reglamentuojami Teismų įstatymo X skyriuje.

Teismų įstatyme taip pat įtvirtintos ir **teisėjų teisės ir laisvės**. Teisėjas turi Konstitucijoje ir įstatymuose numatytas Lietuvos Respublikos piliečio teises bei laisves. Teisėjai turi teisę vienytis į asociacijas ar kitokias nepolitines organizacijas, ginančias teisėjų teises, atstovaujančias jų interesams ir tenkinančias jų profesinius poreikius (Teismų įstatymo 44 straipsnis). Teisėjas taip pat nevaržomai gali dalyvauti teismų savivaldos institucijų veikloje, taip pat įstatymų, tarptautinių sutarčių, kitų teisės aktų projektų rengimo komisijose (grupėse), jei tai netrukdo atlikti teisėjo pareigas (Teismų įstatymo 48 straipsnis).

Teisėjams yra taikomos garantijos, kurios sudaro prielaidas tinkamai ir nepriklausomai nuo kitų valstybės institucijų ir pareigūnų vykdyti savo konstitucines prerogatyvas. Tokios garantijos Teismų įstatyme įvardijamos kaip teisėjų nepriklausomumo garantijos (45–50 straipsniai).

Aptariant teisėjų statusą, pabrėžtina ir tai, jog visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia*, teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Visa tai įvardijama kaip vienas svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų[1390].

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog tam, kad teismas galėtų tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą, *inter alia*, realiai ir veiksmingai, o ne formaliai ginti pažeistas asmens teises ir laisves, pagal Konstituciją turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų užtikrinta bylą nagrinėjančio teismo (teisėjo) teisė visais atvejais ištirti visą byloje esančią ir (arba) bylai reikšmingą informaciją (*inter alia*, sudarančią valstybės paslaptį ar kitą įslaptintą informaciją). Tai, kad asmuo yra paskirtas ir jam patikėta vykdyti teisingumą Lietuvos Respublikos vardu, rodo valstybės pasitikėjimą tuo asmeniu, taigi preziumuojama, kad nėra pagrindo abejoti jo patikimumu bei lojalumu Lietuvos valstybei[1391].

1389 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

1390 *Ibidem;* Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

1391 Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 72-3595.

Siekiant užtikrinti reikiamą pareigų ir teisių įgyvendinimą, nustatyti tam tikri draudimai daryti poveikį teisėjui. Taigi draudžiama daryti neteisėtą poveikį teisėjui, siekiant turėti įtakos bylos eigai ar baigčiai. Mitingai, piketai ir kitokie pavienių asmenų ar jų grupių veiksmai arčiau negu 75 metrai iki teismo pastato ir teisme, jeigu tuo siekiama daryti poveikį teisėjui arba teismui, yra kišimasis į teisėjo arba teismo veiklą. Asmenys, kurie savo veiksmais ar neveikimu trukdo teismui vykdyti teisingumą, neteisėtai daro poveikį bylos eigai ar baigčiai, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Teisėjas ar teismas neatsako už žalą, atsiradusią proceso šaliai dėl to, kad byloje priimtas neteisėtas ar nepagrįstas sprendimas. Šią žalą įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka atlygina valstybė. Dėl teisėjo nusikalstamos veikos vykdant teisingumą atsiradusią ir asmeniui valstybės atlygintą turtinę ir neturtinę žalą valstybė regreso tvarka išieško iš teisėjo.

Taip pat garantuojama teisėjo, teisėjo šeimos narių ir jų nuosavybės apsauga: teisėjo ir jo šeimos narių fizinė apsauga, kai yra reali grėsmė jų gyvybei, sveikatai ar turtui dėl su teisėjo pareigų atlikimu susijusių priežasčių, užtikrinama Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka. Žalą, padarytą sužalojant, sunaikinant ar pagrobiant teisėjui arba jo šeimos nariams priklausantį turtą dėl su teisėjo pareigų atlikimu susijusių priežasčių, atlygina valstybė Vyriausybės nustatyta tvarka.

Be teisėjų teisių ir veiklos garantijų, kurių visuma yra labai svarbi teisėjo statuso dalis, teisėjams yra nustatyti kai kurie darbinės veiklos ir kiti apribojimai. Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas teisėjo pareigų nesuderinamumas su jokiomis kitomis renkamomis ar skiriamomis pareigomis, su darbu verslo, komercijos ir kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis gauti negali. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad teisėjo pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis ar kitu darbu lemia ypatinga teisėjo, taip pat teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, teisinė padėtis. Nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas. Teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu suponuoja ir valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas[1392].

Teisėjas taip pat negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje (Konstitucijos 113 straipsnis). Teisėjas nešaukiamas į privalomąją karo tarnybą.

Nors teisėjo ir teismų nepriklausomumas laikomas vienu iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų, tačiau, kaip pažymi Konstitucinis Teismas, teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teises ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas[1393]. Taigi teisėjams gali būti taikoma **drausminė atsakomybė**. Teisėjas drausmine tvarka atsako Teisėjų garbės teisme. Konstitucinis Teismas nurodė, kad Teisėjų garbės teismas pagal Konstituciją nėra ir negali būti laikomas teismu, t. y. teisingumą vykdančia institucija, nes pagal Konstitu-

[1392] Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.
[1393] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

ciją teismas yra tik tokia valstybės institucija, kuri būtent kaip teismas, t. y. teisingumą vykdanti institucija, yra įvardyta Konstitucijoje. Taigi Teismų įstatyme įvardytas Teisėjų garbės teismas – tai viena iš teismų savivaldos institucijų, turinti įgaliojimus nagrinėti teisėjų padarytus nusižengimus ir skirti jiems drausmines nuobaudas[1394].

Pagal Teismų įstatymo 83 straipsnį, teisėjas gali atsakyti drausmine tvarka: 1) už teisėjo vardą žeminantį poelgį; 2) už kitų Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimą; 3) už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą.

Teisėjo vardą žeminantis poelgis – tai su teisėjo garbe nesuderinamas ir Teisėjų etikos kodekso reikalavimų neatitinkantis poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas ir kenkiama teismo autoritetui. Teisėjo vardą žeminančiu poelgiu taip pat pripažįstamas bet koks pareiginis nusižengimas – aiškiai aplaidus konkrečios teisėjo pareigos atlikimas arba jos neatlikimas be pateisinamos priežasties. Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime nurodė, kad poelgis, kuriuo buvo pažemintas teisėjo vardas, suponuoja ne tik atitinkamų objektyvaus pobūdžio faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą. Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas. Pasak Konstitucinio Teismo, formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, apima ne tik jo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį poelgį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu. Pagal Konstituciją, įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini tokiems, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas. Ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo yra pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes[1395].

Siūlyti iškelti drausmės bylą, kai paaiškėja bent vienas iš nurodytų nusižengimų, turi teisę Teisėjų taryba, Teisėjų etikos ir drausmės komisija, taip pat teismo, kuriame dirba teisėjas, arba bet kurio aukštesnės pakopos teismo pirmininkas ar kitas asmuo, kuriam tapo žinoma apie nusižengimą. Turintis teisę siūlyti iškelti drausmės bylą subjektas motyvuotą teikimą dėl drausmės bylos iškėlimo pateikia Teisėjų etikos ir drausmės komisijai. Tai – teismų savivaldos institucija, sprendžianti drausmės bylų teisėjams iškėlimo klausimus. Pagal Teismų įstatymo 85 straipsnį, Teisėjų etikos ir drausmės komisija sudaroma iš septynių narių. Į šios komisijos narius du kandidatus skiria Respublikos Prezidentas, vieną kandidatą – Seimo Pirmininkas, keturis kandidatus – Teisėjų taryba. Respublikos Prezidentas ir Seimo Pirmininkas šios komisijos nariais skiria visuomenės atstovus.

Iškelta drausmės byla perduodama Teisėjų garbės teismui, Teisėjų garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, pagal Teismų įstatymo 86 straipsnį sprendimu gali:

1) nutraukti drausmės bylą, nes nėra drausminės atsakomybės pagrindo; 2) nutraukti drausmės bylą, jei praleistas terminas šiai bylai iškelti; 3) apsiriboti drausmės bylos svarstymu; 4) paskirti drausminę nuobaudą.

Teisėjų garbės teismas savo sprendimu gali pasiūlyti Respublikos Prezidentui ar Seimui atleisti teisėją iš pareigų arba pasiūlyti Respublikos Prezidentui kreiptis į Seimą dėl apkaltos teisėjui. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog Konstitucijos 31 straipsnio 1

[1394] Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.
[1395] *Ibidem.*

dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo turinys negali būti aiškinamas kaip esą suponuojantis ir tai, kad Respublikos Prezidentas gali atleisti iš pareigų apylinkės teismo teisėją, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, tik po to, kai tam teisėjui buvo iškelta drausmės byla ir Teisėjų garbės teismas priėmė sprendimą siūlyti Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų dėl to, kad tas teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą. Konstitucinio Teismo teigimu, priešingai, Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją turi įgaliojimus iš pareigų atleisti apylinkės teismo teisėją, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, neatsižvelgiant į tai, ar tam teisėjui buvo iškelta drausmės byla ir yra Teisėjų garbės teismo siūlymas Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų, ar tam teisėjui drausmės byla nebuvo iškelta ir nėra Teisėjų garbės siūlymo Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų[1396].

Kai Respublikos Prezidentas ar Seimas atsisako taikyti Teismų įstatymo straipsnyje minėtas priemones, Teisėjų garbės teismas atnaujina drausmės bylos nagrinėjimą ir priima vieną iš minėtųjų keturių sprendimų. Teismų įstatymo 86 straipsnyje nurodoma, kad Teisėjų garbės teismas gali skirti vieną iš šių drausminių nuobaudų: 1) pareikšti pastabą; 2) pareikšti papeikimą; 3) pareikšti griežtą papeikimą. Teisėjų garbės teismo sprendimas per dešimt dienų nuo jo priėmimo gali būti skundžiamas Aukščiausiajam Teismui.

5. Teisminės valdžios savivalda ir santykiai su kitomis valdžiomis

Teismų savivalda – tai teisėjų ir teismų teisė ir reali galia pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus įstatymus laisvai ir savarankiškai, savo atsakomybe spręsti teismų veiklos klausimus (Teismų įstatymo 113 straipsnis). Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime pabrėžė, kad teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savivaldą, kuri apima teismų darbo organizavimą, taip pat teisėjų profesinio korpuso veiklą. Teismų organizacinis savarankiškumas ir savivalda – svarbios realaus teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos[1397].

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje yra nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Taigi Konstitucijoje tiesiogiai įvardyta tik viena teismų savivaldos institucija – speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Pagal šiuo metu galiojantį Teismų įstatymą tai – Teisėjų taryba.

Konstitucinis Teismas minėtame nutarime taip pat konstatavo, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija nėra vienintelis Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, paisydamas konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kitų Konstitucijos nuostatų, turi įgaliojimus įstatymu įtvirtinti ir kitas teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivalda suponuoja ir tai, kad joks pavienis šios valdžios pareigūnas negali būti traktuojamas kaip teisminės valdžios vadovas ar atstovas santykiuose su kitomis valstybės valdžiomis, jokia teisėjų (teisminės valdžios) institucija negali būti traktuojama kaip visai teisminei valdžiai vadovaujanti institucija. Konstitucinis Teismas šiame nutarime taip pat pabrėžė, kad, savavaldė teisminė valdžia

[1396] Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 7-287.
[1397] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, nes jeigu teisminė valdžia būtų itin centralizuota, juo labiau jeigu joje įsigalėtų vienvaldystė, būtų iš esmės paneigta jos savivalda ir galėtų kilti grėsmė teisėjo ir teismų nepriklausomumui sprendžiant bylas, t. y. vykdant teisingumą. Konstitucinis Teismas nurodė, kad kai kurios tokios kitos institucijos netgi turi būti sudarytos, visų pirma turi būti demokratiškai sušauktas įstatymo numatytas teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas, be kurio Teismo, kaip visavertės, savarankiškos valstybės valdžios, savivalda apskritai neįmanoma[1398].

Teismų įstatymo 114 straipsnyje nustatyta, kad teismų savivaldos sistemą sudaro:

1) Visuotinis teisėjų susirinkimas;

2) Teisėjų taryba;

3) Teisėjų garbės teismas;

4) teismo teisėjų susirinkimas

Teisėjų taryba ir Teisėjų garbės teismas už savo veiklą yra atskaitingi Visuotiniam teisėjų susirinkimui. Teismų savivaldos institucijoms funkcijas įgyvendinti padeda Nacionalinė teismų administracija. Pagal Teismų įstatymo 124 straipsnį, Nacionalinė teismų administracija yra biudžetinė įstaiga, veikianti pagal šį įstatymą, Nacionalinės teismų administracijos ir kitus teisės aktus.

Visuotinis teisėjų susirinkimas. Visuotinis teisėjų susirinkimas – tai aukščiausia teismų savivaldos institucija. Visuotiniame teisėjų susirinkime dalyvauja visi Lietuvos teisėjai. Teismų įstatymo 117 straipsnyje nustatyta, kad Visuotinis teisėjų susirinkimas tvirtina Visuotinio teisėjų susirinkimo darbo reglamentą, tvirtina Teisėjų etikos taisykles, renka ir atšaukia Teisėjų tarybos narius, kurie pagal pareigas nėra Teisėjų tarybos nariai, išklauso Teisėjų tarybos veiklos ataskaitą, išklauso Teisėjų garbės teismo ataskaitą, svarsto ir sprendžia kitus teismų veiklos klausimus. Eilinis Visuotinis teisėjų susirinkimas paprastai šaukiamas kovo pirmąjį penktadienį ne rečiau kaip kartą per dvejus metus. Visuotinis teisėjų susirinkimas yra teisėtas, jeigu jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų Lietuvos teisėjų. Visuotinio teisėjų susirinkimo sprendimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma. Susirinkimui nutarus, sprendimai gali būti priimami slaptu balsavimu. Visuotinio teisėjų susirinkimo sprendimus vykdo teismų savivaldos institucijos, teisėjai ir Nacionalinė teismų administracija.

Teisėjų taryba. Teismų įstatyme Teisėjų taryba yra įvardijama kaip vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Šios institucijos (pagal Teismų įstatymą tai – Teisėjų taryba) paskirtis, jos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai ir kiti su jos veikla susiję klausimai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra plačiai atskleisti. Taigi ši institucija dalyvauja formuojant teisėjų korpusą, tai – konstitucinė valstybės institucija. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime nurodė, jog Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „teisėjų institucija“ suponuoja tai, kad ši institucija turi būti kolegiali. Tokia institucija negali būti nesudaryta; jos sudarymo pagrindus ir tvarką turi nustatyti įstatymas. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų negali perimti ar pasisavinti joks pavienis pareigūnas, taip pat jokia kita institucija. Šios institucijos negalima traktuoti kaip visuomeniniais pagrindais veikiančio darinio. Ji negali veikti taip, kad

[1398] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

būtų nesilaikoma tinkamo teisinio proceso reikalavimų (ir pačioje šioje specialioje teisėjų institucijoje, ir santykiuose su kitomis valstybės institucijomis, inter alia, santykiuose su Respublikos Prezidentu). Jos sprendimai sukelia teisinius padarinius[1399]. Tai, kad ši institucija turi įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui, inter alia, dėl teisėjų paaukštinimo (kaip ir paskyrimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų), reiškia, kad ši speciali institucija turi ir įgaliojimus vertinti teisėjų kvalifikaciją. Ši institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų. Kita vertus, nurodė Konstitucinis Teismas, jei į teismų savivaldos institucijas įeitų ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys, tai savaime neturėtų būti vertintina kaip teisminės valdžios savavaldiškumo, savarankiškumo, visavertiškumo paneigimas. Tačiau ir tokiu atveju jų narių absoliučią daugumą turėtų sudaryti teisėjai. Jeigu įstatymo būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad į tam tikras teisminės valdžios savivaldos institucijas įeina ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys, tokios institucijos negalėtų vykdyti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytų įgaliojimų[1400], t. y. negalėtų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Tokius patarimus Respublikos Prezidentui gali duoti tik tokia speciali teisėjų institucija, kuri sudaryta iš teisėjų. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinis statusas suponuoja tai, kad jos nariams gali ir turi būti nustatomi tam tikri aukšti reikalavimai: jos nariais gali būti tik teisėjai, turintys aukštą kvalifikaciją, pakankamai didelę teisėjo darbo patirtį, taip pat autoritetą teisėjų profesinėje bendruomenėje[1401].

Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti šioje dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai suponuoja tokią šios specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką, kad jos nariais būtų įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų teisėjai)[1402]. Šiuo metu Teismų įstatymo 119 straipsnyje nustatyta, kad Teisėjų taryba yra vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą. Teisėjų tarybą sudaro septyniolika narių: pagal pareigas – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Apeliacinio teismo pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas; Visuotiniame teisėjų susirinkime išrinkti teisėjai: trys – iš Aukščiausiojo Teismo, du – iš Apeliacinio teismo ir vienas – iš Vyriausiojo administracinio teismo, trys – nuo visų apygardos teismų, vienas – nuo visų apygardos administracinių teismų ir keturi – nuo visų apylinkės teismų. Nuo apygardos teismų ir apylinkės teismų į Teisėjų tarybą gali būti išrinkti tik teisėjai, dirbantys skirtinguose teismuose. Teisėjų kandidatūras Visuotiniame teisėjų susirinkime iškelia ir renka atitinkamų teismų teisėjai.

Teisėjų tarybos nariu negali būti renkamas teisėjas, turintis mažesnį kaip trejų metų teisėjo darbo stažą arba kuriam buvo taikyta drausminė nuobauda. Teisėjų tarybos įgaliojimų laikas – ketveri metai. Teisėjų tarybos pirmininką, pirmininko pavaduotoją ir sekretorių dvejiems metams iš Teisėjų tarybos narių slaptu balsavimu renka Teisėjų taryba. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog Konstitucijoje įtvirtinta Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivalda ir vienodas teisėjų teisinis statusas suponuoja, inter

[1399] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

[1400] Teismų įstatymo 120 straipsnyje įtvirtinti ir kiti Teisėjų tarybos įgaliojimai: slaptu balsavimu renka Teisėjų tarybos pirmininką, pirmininko pavaduotoją ir sekretorių; tvirtina Teisėjų tarybos darbo reglamentą; motyvuotai pataria Respublikos Prezidentui dėl teisėjų skaičiaus teismuose nustatymo ar pakeitimo ir kt.

[1401] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

[1402] *Ibidem.*

alia, tai, kad ir savivaldos institucijoje visi teisėjai turi vienodą teisinį statusą, vadinasi, ir teisminės valdžios institucijose jie yra lygūs ir nėra pavaldūs jokiam kitam teisėjui (taip pat ir aukštesnės grandies arba instancijos teismo teisėjui ar pirmininkui). Taigi teisminės valdžios savivaldos institucijose joks teisėjas negali turėti daugiau teisių nei kuris nors kitas teisėjas[1403].

Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų yra įgyvendinami išleidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą. Tokiame dekrete gali būti nurodomas ir laikas, per kurį atitinkamas patarimas turi būti gautas. Jeigu atitinkamame Respublikos Prezidento dekrete toks laikas yra nurodytas, laikytis šio termino Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatytai teisėjų institucijai yra privaloma[1404].

Atsižvelgiant į Konstitucijoje numatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir specialios teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, pasak Konstitucinio Teismo, darytina išvada, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais. Šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Tokiu būdu pagal Konstituciją speciali teisėjų institucija ne tik padeda Respublikos Prezidentui formuoti teismus, bet ir yra atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą. Kita vertus, ši institucija interpretuotina ir kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas[1405].

Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime nurodė, kad tais atvejais, kai į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija pataria asmenį paskirti teisėju, paaukštinti teisėją ar jį perkelti, toks patarimas Respublikos Prezidento nesaisto. Tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas (inter alia, jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui ar perkėlimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti teisėju, gali teisėjo nepaaukštinti ar jo neperkelti (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – gali neteikti jo kandidatūros Seimui). Tokiais atvejais Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl kito asmens paskyrimo teisėju, kito teisėjo paaukštinimo ar perkėlimo[1406].

Kitokie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas į šią specialią teisėjų instituciją kreipiasi, kad ji patartų dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši *expressis verbis* pataria Respublikos Prezidentui to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti, arba Respublikos Prezidentui atsako, jog nepataria jam to asmens skirti teisėju, paaukštinti teisėjo ar

[1403] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
[1404] Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957.
[1405] Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.
[1406] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

jo perkelti. Pasak Konstitucinio Teismo, toks „nepatarimas“ Respublikos Prezidentui, kad ir kaip jis būtų išreikštas atitinkamame minėtos specialios teisėjų institucijos akte, yra teisiškai lygus expressis verbis suformuluotam patarimui Respublikos Prezidentui atitinkamo asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti. Tokiais atvejais Respublikos Prezidentas negali (atitinkamai) to asmens paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėjo (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – negali teikti jo kandidatūros Seimui). Kitoks minėtosios specialios teisėjų institucijos patarimo padarinių aiškinimas reikštų, kad minėtoji institucija, kuri sudaroma vien profesiniu pagrindu, nėra atsvara Respublikos Prezidentui – politinio pobūdžio valstybės valdžios institucijai – formuojant teisėjų korpusą; toks aiškinimas būtų nesuderinamas ir su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijoje įtvirtinta valstybės valdžių pusiausvyra[1407].

Kaip nurodė Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, minėtosios institucijos patarimo Respublikos Prezidentui padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į šią instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų. Tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 115 straipsnio 5 dalyje nurodytą instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, arba įsiteisėjo tą teisėją apkaltinęs teismo nuosprendis, minėtoji institucija privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodyti objektyvaus pobūdžio faktai, ir, jeigu jie yra, privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų. Jeigu ši institucija nustato, jog minėtieji objektyvaus pobūdžio faktai iš tikrųjų yra, ji pagal Konstituciją negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, privalo atleisti atitinkamą teisėją iš pareigų. Jeigu Respublikos Prezidentas kreipiasi į minėtąją instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes yra vienas (ar keli) iš Konstitucijos 115 straipsnio 1, 3, 4 ir 5 punktuose numatytų pagrindų, minėtoji institucija privalo (atitinkamai) ne tik įsitikinti, bet ir įvertinti, ar teisėjas prašo būti atleistas iš pareigų savo valia, niekieno neverčiamas, ar jo sveikatos būklė yra tikrai tokia, kad jis negali eiti teisėjo pareigų, ar jis išrinktas į kitas pareigas ar perkeltas į kitą darbą jo sutikimu, ar jis savo poelgiu tikrai pažemino teisėjo vardą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad iš Konstitucijos kylantis negalimumas Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų be Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo yra labai svarbi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantija, viena iš priemonių, padedančių visų be išimties bendrosios kompetencijos teismų (taip pat visų be išimties pagal Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų) teisėjams apsisaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą, kurį expressis verbis draudžia (ir už kurį numatyti atsakomybę įstatymų leidėją įpareigoja) Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis[1408].

Taigi minėtosios institucijos patarimas yra reikalingas skiriant, paaukštinant ar atleidžiant iš pareigų bet kurį bendrosios kompetencijos teismo teisėją ar šio teismo pirmininką (bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėją), išskyrus iš Konstitucijos kylančias išimtis, kai Respublikos Prezidentas neturi kreiptis to-

[1407] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
[1408] *Ibidem*.

kio patarimo, nes teisėjas iš pareigų yra atleidžiamas dėl to, kad skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru) arba Konstitucinio Teismo teisėju, taip pat kai Aukščiausiojo Teismo pirmininkas arba teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas arba teisėjas yra atleidžiamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka[1409].

Svarbu tai, kad minėtosios teisėjų institucijos patarimo negalima interpretuoti kaip rekomendacijos Respublikos Prezidentui skirti tam tikrą asmenį teisėju ar jo neskirti, paaukštinti teisėją ar jo nepaaukštinti, perkelti jį ar jo neperkelti, atleisti iš pareigų ar neatleisti. Jeigu minėtasis patarimas būtų tik rekomendacija, tai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija neatliktų vienos iš teisminės valdžios atsvarų vykdomajai valdžiai, o formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia vyrautų teisminės valdžios atžvilgiu, taigi būtų pagrindo teigti, kad yra sudarytos ir tam tikros prielaidos (neužkirstas kelias) pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumą[1410]. Vis dėlto, pasak Konstitucinio Teismo, neteisinga, konstituciškai nepagrįsta būtų aiškinti, kad šios institucijos paskirtis tėra būti atsvara Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, nes jį formuojant yra būtina ir Respublikos Prezidento bei šios specialios teisėjų institucijos partnerystė, bendradarbiavimas[1411].

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas konstitucinis institutas – Respublikos Prezidento kreipimasis į šioje dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą instituciją – reiškia ir tai, kad toks patarimas turi būti duodamas griežtai laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų ir įvertinus vien atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą eiti atitinkamas pareigas (ar dirbti teisėjo darbą apskritai). Negalimos ir tokios situacijos, kai minėtoji teisėjų institucija savo iniciatyva pataria Respublikos Prezidentui dėl kurio nors asmens paskyrimo teisėju, teisėjo paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, nors Respublikos Prezidentas dėl to į ją nesikreipė. Ši institucija savo įgaliojimus gali vykdyti tik tada (po to), kai dėl to į ją atitinkamo patarimo yra kreipęsis Respublikos Prezidentas[1412].

Tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija formuojant teisėjų korpusą yra atsvara Respublikos Prezidentui, suponuoja tai, jog šios institucijos veikla turi būti skaidri, idant nei teismų sistemai, nei Respublikos Prezidentui, nei visuomenei nekiltų pagrįstų abejonių dėl formuojamo teisėjų korpuso, nes tuomet apskritai mažėtų žmonių pasitikėjimas teise, valstybės teisine sistema. Todėl minėtosios institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, o motyvai – aiškiai išdėstyti. Jokie patarimai negali būti grindžiami prielaidomis, subjektyviomis jos narių nuostatomis ar nuomonėmis, juos būtina pagrįsti vien nustatytais (išsiaiškintais) faktais, įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą eiti atitinkamas pareigas (ar dirbti teisėjo darbą apskritai). Ypatinga minėtosios institucijos funkcija formuojant teisėjų korpusą, jos veiklos skaidrumas suponuoja šios institucijos veiklos viešumą. Tai, kad šios institucijos veikla negali būti nevieša, reiškia, be kita ko, jog apie visus šioje institucijoje svarstomus klausimus visuomenė (taip pat ir teisinė ben-

[1409] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
[1410] *Ibidem.*
[1411] *Ibidem.*
[1412] *Ibidem*.

druomenė) turi būti informuojama iš anksto (apie tai turėtų būti paskelbiama viešai)[1413].

Teisėjų garbės teismas. Dar viena teismų savivaldos institucija – tai minėtasis Teisėjų garbės teismas, nagrinėjantis teisėjų drausmės bylas ir teisėjų prašymus dėl teisėjo garbės gynimo. Teisėjų garbės teismas sudaromas Teisėjų tarybos įgaliojimų laikui iš dešimties narių. Į Teisėjų garbės teismo narius du kandidatus skiria Respublikos Prezidentas, du kandidatus – Seimo Pirmininkas, šešis kandidatus – Teisėjų taryba. Respublikos Prezidentas ir Seimo Pirmininkas Teisėjų garbės teismo nariais skiria visuomenės atstovus. Po vieną narį iš Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo, tris narius iš visų apygardų teismų, apygardų administracinių teismų ir apylinkių teismų teisėjų į Teisėjų garbės teismą renka Teisėjų taryba. Teisėjų garbės teismo pirmininką renka Teisėjų taryba iš Teisėjų garbės teismo narių teisėjų.

Teisėjų garbės teismo nariu negali būti renkamas Teisėjų tarybos narys, drausmės bylos iškėlimo iniciatyvos teisę turintis subjektas, Teisėjų etikos ir drausmės komisijos narys, taip pat teisėjas, kuriam buvo taikytos drausminės nuobaudos. Teisėjų garbės teismo posėdis teisėtas, jeigu jame dalyvauja ne mažiau kaip šeši Teisėjų garbės teismo nariai ir iš jų bent vienas visuomenės atstovas. Teisėjų garbės teismo sprendimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių Teisėjų garbės teismo sprendimų narių dauguma. Tais atvejais, kai balsai pasiskirsto po lygiai, priimtu laikomas sprendimas, už kurį balsavo Teisėjų garbės teismo pirmininkas. Teisėjų garbės teismas bylas nagrinėja viešai, išskyrus atvejus, kai tai pažeistų valstybės, tarnybos, komercinę paslaptį arba asmens privataus gyvenimo apsaugą. Teisėjų garbės teismo sprendimų, priimtų neviešai išnagrinėjus bylą, rezoliucinės dalys visais atvejais paskelbiamos viešai. Teisėjų garbės teismo nario įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia jo, kaip teisėjo, įgaliojimai; 2) pasibaigia terminas, kuriam šis teisėjas buvo paskirtas Teisėjų garbės teismo nariu; 3) jis savo noru atsistatydina iš Teisėjų garbės teismo nario pareigų; 4) įsiteisėja Teisėjų garbės teismo sprendimas paskirti jam drausminę nuobaudą; 5) jis atšaukiamas iš Teisėjų garbės teismo nario pareigų.

Teismo teisėjų susirinkimas. Teismo teisėjų susirinkime dalyvauja to teismo teisėjai. Teismo teisėjų susirinkimas teismo pirmininkui pataria teismo administravimo klausimais. Teismo teisėjų susirinkimų šaukimo periodiškumas ir darbo tvarka nustatoma teismo teisėjų susirinkimo tvirtinamame darbo reglamente.

Teismų savivaldos institucijoms vykdyti joms priskirtas funkcijas padeda Nacionalinė teismų administracija[1414]. Nacionalinė teismų administracija padeda užtikrinti teismų ir teisėjų nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą; pagal kompetenciją užtikrina teismų ir teismų savivaldos institucijų glaudžius tarpusavio ryšius; padeda teismų savivaldos institucijoms įgyvendinti pavestas funkcijas ir kt.

[1413] Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
[1414] Nacionalinės teismų administracijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3472.